

Museums Posten

NR. 1/1996

DANSK POST- OG TELEGRAF-MUSEUM

Da post- hornene gjaldede

Der var engang, da posthornene dagligt gjaldede i by og på vej for at melde, at nu kom posten. Nogle horn gjaldede mere rent end andre. side 4-5

Belejret by sendte brevdue- post

Da tyskerne belejrede Paris i 1870-1871 holdt beboerne alligevel kontakt med omverdenen. Det skete bl.a. ved hjælp af brevduer. En due kunne transportere 50.000 mikrofilmmeddelelser på én gang. side 3

Museums Posten

Udgivet af:
Dansk Post- og Telegrafmuseum

I redaktionen:
Christian Kofoed-Enevoldsen
(ansvarshavende)
Erik Jensen
Vagn Jørgensen

Layout og produktion:
Finn Evald

Repro: Creascan

Tryk: Color Print North

Udgivelse:
Museums Posten udgives ifølge
planen tre gange årligt i gratis
abonnement ved henvendelse til
Post- og Telegrafmuseet.

Næste nummer udkommer i
juni 1996.

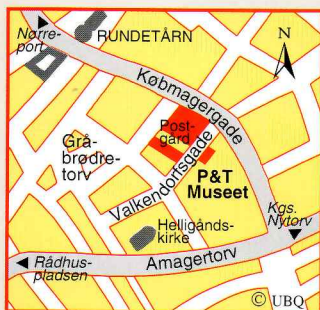
Oplag: 25.000
ISSN 0909-1920

Forsidefoto: Posthorn
(Foto: Claus Peuckert)

Adresse:
Dansk Post- og Telegrafmuseum
Valkendorfsvej 9
1151 København K
Tlf.: 33 32 30 63

Museet er åbent i sommerhalvåret
(maj-oktober) kl. 10-16. Dog er
museet lukket hver mandag.
I vinterhalvåret (november-april)
er der åbent kl. 13-16 tirsdag,
torsdag, lørdag og søndag.
Gratis adgang.

Aktuelt netop nu

København på mærkerne

København er af den Europæiske Union udnævnt til at være Europas kulturelle hovedstad i 1996. Hovedstadsregionen vil derfor året igennem være præget af et noget større antal kunst- og kulturarrangementer end normalt.

Kulturby 96 arrangeres i samarbejde mellem de fleste kommuner og de tre amter i hovedstadsregionen. Bag Kulturby 96 står tre hovedsponsorer: Post Danmark, Tele Danmark og SAS samt en kæde af servicepartnere og bidragsydere fra ind- og udland.

Post Danmark er direkte involveret i to projekter i Kulturby 96 kaldet „Paper Road“ (udstillinger af papirkunst og postkunst) og „Åben By“ (information for udenlandske gæster). Interesserede kan læse mere om projekterne i brochurematerialet fra Kulturby 96, der er fremlagt på posthuse og biblioteker i hovedstadsområdet eller bestilles hos Kulturbyssekretariatet, Amagertorv 1, 3., 1160 København K, tlf. 33 77 96 00. Herudover har Post Danmark den 25. januar 1996 markeret Kulturby 96 med fire særfrimærker.

P&T-museets bidrag til festlighederne bliver en udstilling af danske frimærker med motiver fra København. I tidens løb er det blevet til ikke mindre end 70 forskellige af slagen svarende til mere end 6 pct. af samtlige udgivne danske frimærker

indtil dato. Og blandt frimærkesamlere, for hvem det ikke er uvæsentligt, om frimærker genudsendes med ændret takning og vandmærke eller på andet papir, kommer det samlede tal helt op på 79. Hertil skal så lægges to mærker fra Grønland samt fem forskellige danske prøvemærker fra indkøring af frimærketrykkemaskiner.

Starten gik i 1912, da det første danske frimærke med et egentlig motiv udkom. Dette år indviedes Centralpostbygningen i København, og intet var vel mere naturligt for postvæsenet end at markere de meget forbedrede forhold ved at vise det nye domicil på et frimærke, der oven i købet var dobbelt så stort som de hidtil udgivne mærker. Særfrimærket var født. Herefter er det gået slag i slag med mere eller mindre kendte københavnermotiver fra Amalienborg og andre slotte over Christian IV's Rundetårn, Børsen og Nyboder via kirkerne og de kommercielle centrer til mere ydmyge steder som huse på Christianshavn og i Rigsgade.

Udstillingen på museet vil bestå af tegningerne til hovedparten af de mange frimærker, enkelte skitser og farveprøver samt hele ark. Udstillingsperiode: 2. april - 29. september

Andre landes kulturbyer

København er den 12. i rækken af europæiske kulturhovedstæder efter Athen, Fi-

renze, Amsterdam, Berlin, Paris, Glasgow, Dublin, Madrid, Antwerpen, Lissabon og Luxembourg.

9 af disse 11 byers status som kulturby er blevet markeret ved udgivelse af i alt 31 frimærker i de respektive lande. I det omfang museet har fået tilsendt mærkerne, udstiller vi derfor også kulturby-udgivelserne fra Grækenland, Tyskland, Frankrig, Storbritannien, Irland, Spanien, Belgien, Portugal og Luxembourg. Udstillingsperiode: 2. april - 29. september

Hong Kongs frimærker

Til og med 31. marts: Frimærkerne fra Hong Kong (se omtalen i forrige nummer af Museums Posten).

Norges frimærker

Til og med den 30. juni: Frimærkerne fra Norge (se omtalen i forrige nummer af Museums Posten).

Kalender:

Til og med 31. marts: Sven og Alan Havsteen-Mikkelsens landsdelsserier fra årene 1974 - 1981.

Til og med 31. marts: Hong Kongs frimærker 1862-1992.

Til og med 30. juni: Norges frimærker 1855-1993.

2. april - 29. september: Kulturby 96 på danske frimærker 1912-1996.

Tidligere kulturbyer på de respektive landes frimærker. 2. juli - 31. december: Finlands frimærker (se omtale i næste udgave af Museums Posten).

Af ERIK JENSEN

Breve fra det belejrede Paris

Indbyggerne i Paris tog utraditionelle metoder i brug for at bevare kontakten med omverden under den tyske belejring 1870-1871

Næppe ret mange vil tro på, at en brevdue på én gang har kunnet befordre omkring 50.000 meddelelser, men dette er ikke desto mindre rigtigt. Under prøjsernes totale belejring af Paris i perioden 19.09.1870-28.01.1871 korresponderede de indsluttede beboere og soldater med omverdenen på utraditionelle måder såsom via Seinen med breve i tilloddede kugler og via luften med balloner såvel med som uden bemanding.

I retning mod Paris forsøgte man sig også med brevduer. Flere af ballonerne fra Paris medførte brevduer, som så skulle vende tilbage med budskaber fra omverdenen. Brevdueposten indsam-

ledes i Tours. Her oplæbedes de enkelte meddelelser i spalter som i en avis og affotograferedes i stærkt formindsket størrelse på en meget tynd collodiumstrimmel, som blev rullet sammen i en fjerpose, der blev fastgjort til duernes halefjer med tynd silketråd. Hver due kunne befordre 18 strimler med i alt omkring 50.000 meddelelser. I Paris blev collodiumstrimlerne med et stærkt forstørrelsesapparat projiceret op på en hvid skærm, afskrevet og udbragt til modtagerne.

Omkring 300 duer overlevede ballonfarten ud af Paris, og af dem lykkedes det for de 59 at returnere til den belejrede by med nyheder udefra. Én af duerne klarede

Pariserne sendte også budskaber pr. ballon. Her ses et sådan ballonpostbrev.

oven i købet turen fire gange! Både vildt skydende prøjsske soldater og rovfugle gjorde indhug i brevduekorpset.

Museet har et enkelt brevduebrev fra Paris' belejring. Det måler 28 x 37 mm og er udstillet i en montre på 1. sal. Tag eventuelt lup med!

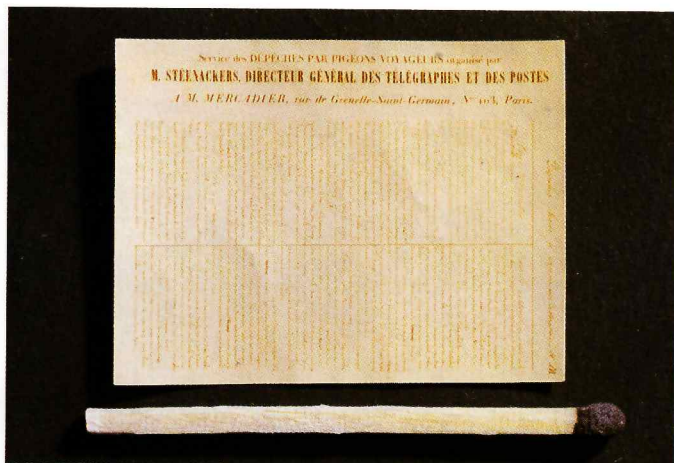
I samme montre vises også et af de særlige ballonpostbreve. Brevet er et sammenfoldet brevark med påtryk „PAR BALLON MONTÉ“ i adressesidens øverste venstre hjørne. Det er frankeret med et 20 og et 30 centimers frimærke med Napoleon III's billede og blev afsendt den 18.11.1870 til Brede ved Lyngby, hvortil det ankom allerede otte dage senere. Med stor sandsynlighed er brevet befordret ud af Paris med ballonen „Général Uhrich“.

Til at begynde med opsendtes små balloner (en meter i diameter), som lige akkurat kunne bære et hylster indeholdende nogle få breve. Denne metode viste

sig dog ret hurtigt at være ret usikker. Alt for mange balloner blev aldrig genfundet og en del faldt i fjendens hænder. Og kapaciteten var alt for lille til behovet.

Paris' generalpostmester satte derfor befordringen af ballonpost i system. De enkelte breve måtte højst veje 4 g, og brevarkene er derfor af ganske tyndt papir. Der indrettedes to ballonværksteder og ansattes luftpostskippere, som kunne sørge for, at ballonerne forlod byen i mindst 1100 meters højde og dermed undgik nedskydning.

Den første bemandede ballon opsendtes den 23.9.1870 og medbragte 100 kg post svarende til ca. 25.000 breve, men henimod slutningen af belejringen nåede ballonerne op på at kunne bære op til 500 kg post. Fra tid til anden blev der medtaget passagerer, og så måtte postmængden reduceres. Således vejede en passager den 7.10.1870 så meget, at der kun kunne medtages 10 kg post.

Eksempel på duepostbrev. En brevdue kunne bære op til 18 af denne type forsendelser, hvor budskabet er mikrofilmet på, så der kom flest mulige afsted pr. brevdue.

Da posthornene gjaldede

Toner fra en svunden tid

Posthorn med fire snoninger.

I gennem mere end 250 år varslede tonerne fra posthorn her i landet ankomsten af nyheder fra nær og fjern. Lyden af posthorn indgik regelmæssigt som en fast bestanddel af miljøet dengang. Det har sikkert ikke lydt lige godt alt sammen, men manglende musikalitet opvejedes i de fleste tilfælde af udsigten til livstegn fra omverdenen.

Posthornets oprindelse skal søges i den grå oldtids jagthorn, som var naturhorn fra kreaturer. Den cirkelrunde form udvikledes i det femtende århundrede. Brugen af posthorn som symbol for postvæsenets virksomhed går tilbage til 1516, da Franz von Taxis oprettede det første offentligt tilgængelige postvæsen i det tyske kejserrige.

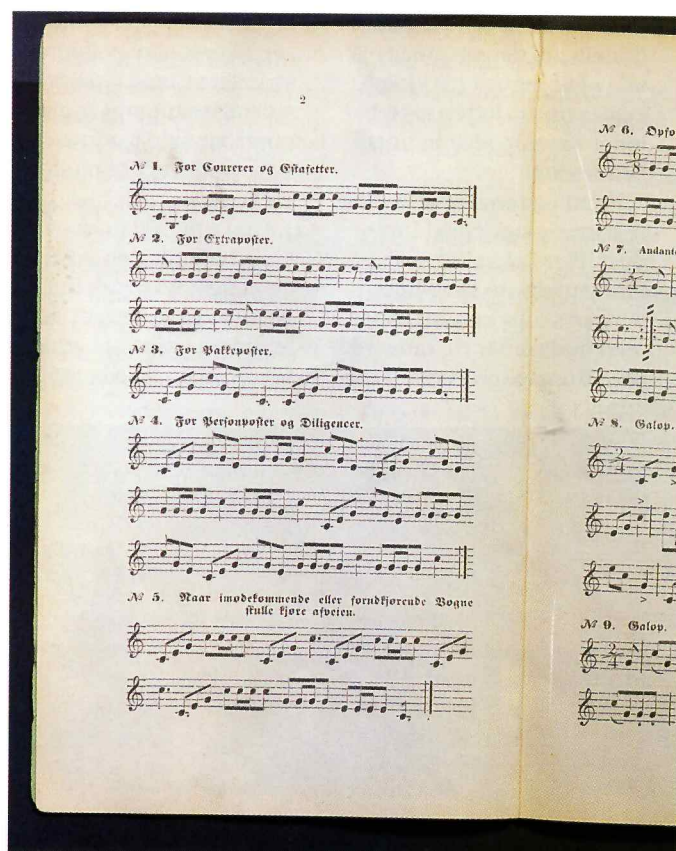
Postbudet der forsvandt

I Danmark er den ældste efterretning om anvendelsen af posthorn fra januar 1658,

da et postbud mellem Odense og Nyborg forsvandt „ganske med alt, både med hest, sadel og tilbehør samt Kongelig Majestæts skilt og posthorn“. (Han dukkede op seks-syv år senere uden at kunne gøre rede for udstyret).

De ældste gengivelser af posthorn i Danmark er fra 1663. Det år optræder en hornblæsende postrytter både som vignet på forsiden af den københavnske avis „Europäische Wochentliche Zeitung“ og som motiv i en vindfløj på smedien i Våbensted ved Sakskøbing. På museet er udstillet kopier af såvel avisen som af vindfløjen. Hornet på avisen er af naturtypen; det på vindfløjen er snoet. De to typer har altså været i brug samtidigt.

I 1804 præciseres anvendelsen af posthornet meget nøje i „Forordning angaaende Befordringsvæsenet i Danmark“. Postkarlene var pligtige til at blæse i hornet

Noder til de anordnede posthornssignaler.

H.C. Lumbye sagde god for, at det flade signalhorn kunne spille de krævede toner. Foto: Claus Peuckert

såvel ved afrejsen som ved ankomsten samt undervejs, hvor der var hulveje eller snævre veje. Andre vejfarende var iøvrigt uden hensyn til stand og under bødetvang pligtige til at vige for postvognene, hvis og når posthornet lød.

Posthorn i trompetfacon med langagtige snoninger introduceres omkring 1808. Fælles for de tidligste horn af denne type og de cirkelrunde horn var, at de med deres begrænsede længde (én eller to snoninger) var stemt som nutidens signalhorn i B, C eller D og havde et begrænset toneomfang.

Muligt at blæse flere melodier

Længere horn med flere snoninger og i „den rette posthornsstemning“ (Es, E eller F) dukker op nogle år senere; hvornår vides ikke nøjagtigt. Her svarer toneomfanget til nutidens valdhorn, men et posthorn ligger en oktav højere.

Det blev nu muligt at blæse flere melodier og nemmere at frembringe de dybe toner, og netop her finder vi de seks egentlige posthornssignaler, der blev indført i Danmark i 1843 efter tysk forbillede.

De efterfølgende år blev det gang på gang indskærpet overfor postillonerne at spille signalerne ordentligt. Bestræbelserne bar dog ikke altid frugt, for mange postilloner evnede ganske enkelt ikke at spille, og mere end halvdelen af posthornene var forkert stemt til formålet!

Et fladt posthorn

Som følge af den daglige brug var posthornene også meget udsat for at blive beskadigede. Især det runde schallstykke (lydtragten) blev let bulet. Derfor indsendte en københavnsk instrumentfabrikant, P. Schmidt, i 1860 et af ham selv konstrueret posthorn med fladt schallstykke

til generalpostdirektøren med forslag om at gøre det obligatorisk i den danske posttjeneste.

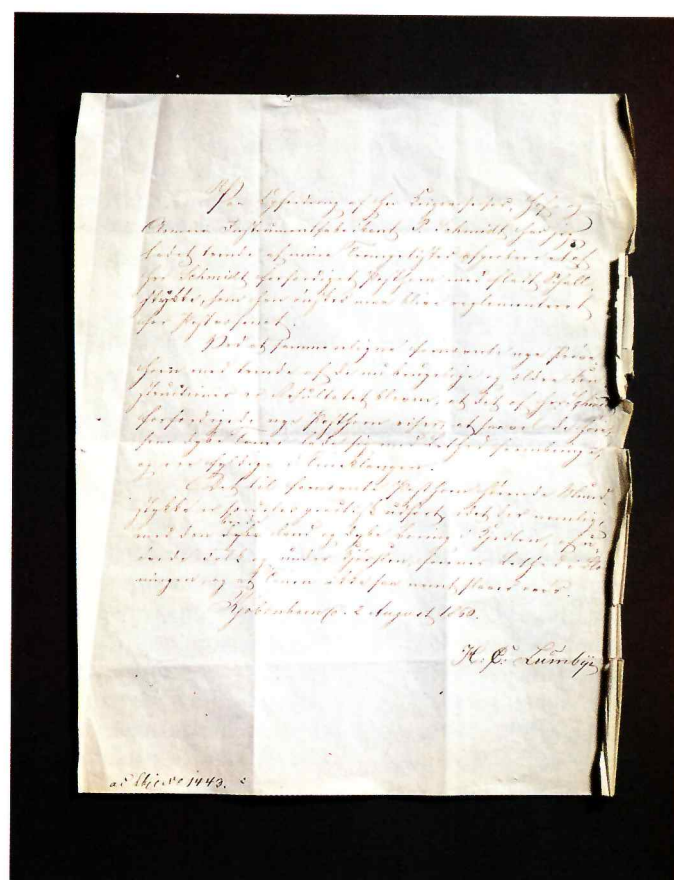
For at lægge vægt bag sin anmodning medsendte fabrikanten en attest på, at hans posthorn virkelig var i stand til med lethed at frembringe de toner, der var påkrævet for at kunne blæse posthornssignalerne. Attesten er underskrevet af ingen mindre end selveste musikdirektør H. C. Lumbye. På trods heraf opnåede Schmidt dog ikke eneret på sine horn, for posthornene anskaffedes ikke af postbestyrelsen, men af de, der skulle bruge dem.

I Danmark forstummede posthornet for altid den 31. marts 1912, da diligencen på ruten Vejle-Brande – som den absolut sidste af slagsen – ophørte med sin kørsel. Men det er bevaret for eftertiden som symbol for postvæsenet.

Nu til dags hører man kun posthornsfanfarer ved festli-

ge lejligheder eller ved et besøg på P&T-museet, hvor et tryk på en knap udløser en båndet optagelse af signalerne fra 1843. Og medens man andægtigt lytter til fortidens

stemme, kan man betragte de udstillede posthorn og samtidigt nærlæse H. C. Lumbyes attest på de flade posthorns duellighed.

Museet har det originale dokument, hvori H.C. Lumbye skriver under på, de flade horns gnedthed.

Telefaxens forgænger fra forrige århundrede

Allerede i midten af forrige århundrede kunne englænderen Bains billedtelegraf levere dugfrisk tekst sendt via telegraf-nettet

At sende en fax er i dag lige så naturlig en ting som at løfte telefonrøret og give en besked. Store dele af erhvervslivet ville vel reelt bryde sammen, hvis telefaxen pludselig forsvandt. Og så har den jo reelt kun været „på banen“ godt en halv snes år. Eller hvad? Det vil nok overraske de fleste, at telefaxen – i hvert fald som princip – blev opfundet før telefonnettet, som den benytter sig af. Den stammer faktisk helt tilbage fra den gamle telegrafs dage.

Samuel Morses streg-priktelegraf blev patenteret i 1837, men allerede i 1851 kom næste trin på udviklingen: Englænderen Bains billedtelegraf. Den blev dog først praktisk anvendelig, da italieneren Giovanni Casellis forbedrede den og præsenterede den som et brag af en opfindelse i 1865. Her er det begejstrede jubelråb i „Illustreret Tidende“ den 9. april 1865:

Kunne erstatte telegrafi

„Hvormegen omtale har ikke i det sidste årti de elektrokemiske, eller som de også kaldes autografiske, telegrafer foranlediget, siden Bain på verdensudstillingen i 1851 foreviste sit første forsøg!

Nu behøvede man ikke længer at afsende depecher punkt for punkt og streg for streg i et sprog, der først måtte læres af enkelte individer; der behøvedes ikke længer nogen oversættelse og omskrivning, et arbejde, der jo måtte blive i samme forhold brydsommere og besværligere, som mængden af afsendte telegrammer tiltog, og som tit i skyndingen har foranlediget ikke få unøjagtigheder og fejltagelser i depechernes ordlyd.

Langtfra – sagen stiller sig nu ulige simplere. Man køber sig et stykke særegent telegrafpapir af en vis størrelse, det man til yderligere lettelse kan forhandle på alle udsalgssteder, mærket f. eks. på samme måde som brevkonvolutter; afsenderen skriver sin depeche med almindeligt

P&T-museet har denne Hell Billedtelegraf stående i sin samling. Den er også en slags forløber til telefaxen. I årene 1956-1979 transmitterede den pressefotografier til dagens aviser (se også Museums Posten 3/94). Foto: Claus Peuckert

blæk, indleverer den til nærmeste telegrafstation; den på papiret skrevne depeche telegraferes på den måde, som efterfølgende beskrivelse angiver, og på telegrafapparatet på det sted hvorhen depechen sendes, fremkommer der da på et lige så stort stykke papir en nøjagtig kopi, skrevet med samme hånd og på samme måde, kort en

fuldstændig autograf. Hvor stort er ikke fremskridtet!

Kunne tegne forbryderportrætter

Med Morses telegraf syntes man næsten, alt var vundet, ved at man beholdt et papir tilbage beskrevet med streger og punkter – . Og nu haves ikke alene depechen, men endog en depeche med

afsenderens egen skrift, hvorved man ganske anderledes bliver herre over at forhindre tilsigtede bedragerier og mystifikationer.

Tillige kunne meget lange depecher – trontaler for eksempel – gengives med stenografisk skrift, hvorved en uendelighed af tid er sparet, ligesom endelig den elektrokemiske telegraf også formår at tegne på samme måde, som den formår at skrive, og altså f. eks. med stikbrevet vil kunne medgive forbryderens portræt.

I sandhed – de elektrokemiske telegrafer, således som de nu af abbed Caselli under navn af pantelegrafen (den, som telegraferer alt) er bragt ud i livet til fuldgyldig virksomhed, må blandt alle telegrafens vidundere anses som det vidunderligste.

I begyndelsen, da Caselli 1855 offentliggjorde sine teorier og beskrev apparatet, således som han havde udtænkt det, vandt det ikke megen anklank; men ved stadig udholdenhed og talrige forbedringer, såvel med hensyn til størrelsen og anordningen af apparaterne som også med hensyn til de midler, han anvender ved aftrykket af depecherne, er det endelig lykkedes ham fuldstændig at trænge igennem.

Virkede i tordenvejr

Allerede i august 1862, efter at man i otte måneder havde anstillet temmelig storartet forsøg mellem Paris og Amiens, besluttedes det at udvide disse til linjen Paris-Lyon og senere Marseille. Også på denne sidste, der anses for at være en af de vanskeligste blandt alle franske linjer, arbejdede Casellis pantelegraf aldeles tilfredsstillende. Ja endog under et tordenvejr, der gjorde enhver telegrafering med almindelige apparater fuldstændig umulig, foruden tillige livsfarlig for telegrafisterne, blev regelmæssigheden af dens gang intet øjeblik afbrudt.

Princippet forstås let af vedføjede tegninger og er i korthed følgende: Depechen

skrives med blæk på sølvpapir, og idet nu en metalstift på afsendelsesstedet bevæges frem og tilbage hele papiret over, idet den for hver gang den gennemløber papirets bredde samtidig skydes omtrent 1/6 linje frem, vil strømmen afvekslende ledes hen til modtagelsesstedet og afvekslende ned i jorden.

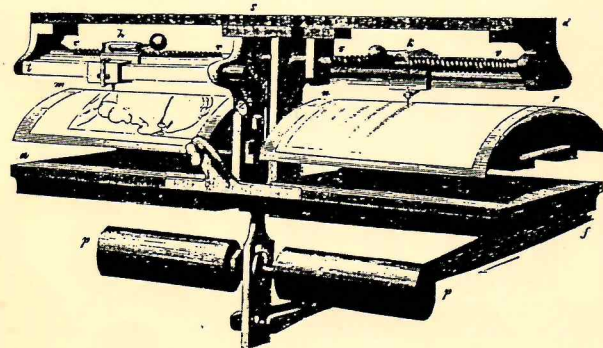
Hvergang nemlig metalspidsen rører ved sølvpapiret, bliver ledningen med jorden sluttet, og elektriciteten søger bort ad denne den korteste vej; hvergang derimod spidsen den rører ved blækket, bliver ledningen med jorden afbrudt, elektriciteten drives ud i telegrafråden til nærmeste station, og her sætter den så en anden metalspids i aldeles ligetidige og ensartede bevægelser.

Temmelig dyrt

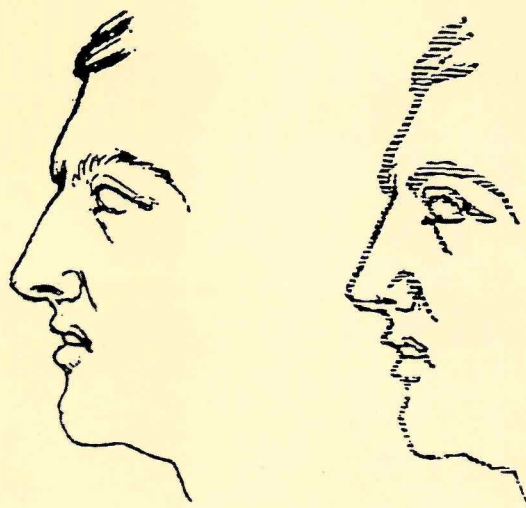
Lægger man altså under metalspidsen på modtagelsesstedet et med cyanjerkalium præpareret papir, vil cyanjerkaliet dekomponeres, hvergang det påvirkes af elektriciteten; der udskilles cyanjern, og papiret farves på det givne sted blå!

På denne måde bliver enhver tegning eller skrift gengivet med en masse små parallelle streger, hver 1/6 linje fra den næste. Aftrykkene er overordentlig tydelige, de får på grund af de elektrokemiske træks blødhed nogen lighed med kobberstik, hvorved undertiden er lykkedes at reproducere pennetegninger smukkere end selve originalerne! Apparatet er indrettet således, at det kan afsende eller modtage to depecher ad gangen.

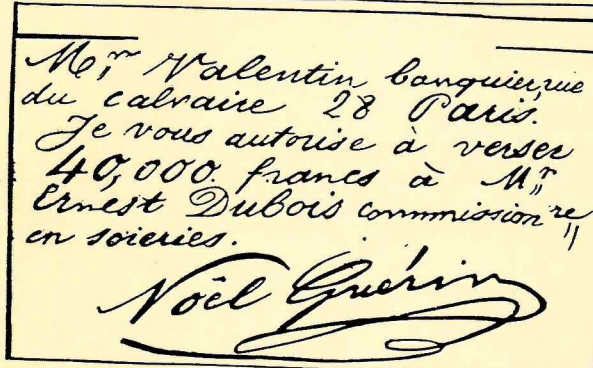
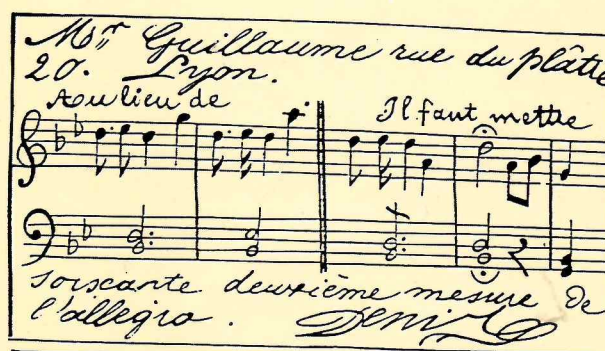
Således er altså uden megen detail indretningen af Casellis på grund af dets storlæde simpelhed så letfattede telegrafapparat. Endnu må vel priserne siges at være temmelig høje, idet hvert telegram koster 20 centimer kvadratcentimeteren eller på det nærmeste 3 mark kvadrattommene foruden en særlig betaling for papiret. Men disse priser vil naturligvis dale betydeligt med tiden.

Sådan blev Casellis billedtelegraf – en forløber til billedtelegrafen – gengivet i Illustreret Tidende.

Det afsendte portræt til venstre og det modtagne til højre.

Telegrammer som Casellis billedtelegraf havde sendt.

AF ERIK JENSEN

Køb et billigt grin

I 1987 udgav „Foreningen Potesos“ en smukt illustreret bog på 109 sider med titlen „Skæmt & Skrøner fra P&T“. Bag „Potesos“ står seks postembedsmænd, der har virket i P&T i en menneskealder. Forfatterne har indsamlet vandrehistorier fra alle grene af etaten og præsenterer dem i bogen i de versioner, der antages at være de oprindelige. En række af de mest farverige skrøner og omtaler af originale personligheder og barokke situationer er hermed bevaret for eftertiden.

Museet har fået overladt restoplaget af „Skæmt & Skrøner fra P&T“, og det realiserer vi nu så langt beholdningen rækker til den uhørt lave pris af 20,- kr. pr. stk. – men kun mod forudbetaling af beløbet til museets postgirokonto 445-6637. Bogen leveres portofrit, og vi sender også gerne til venner og bekendte, hvis deres navne anføres på indbetalingen.

Nyt sjældent frimærke

En hurtig vedtaget portoforhøjelse på Grønland fra den 2. januar 1996 bevirkede, at Grønlands Postvæsen ikke kunne nå at fremstille nye frimærker til brug i begyndelsen af det nye år. Problemet blev løst ved at lade restbeholdninger af 25 øres og 1 kroners frimærker med dronning Margrethes portræt overtrykke med de nye værdier, som er hhv. 4,25 kr (breve i Grønland samt B-breve til Danmark) og 4,50 kr. (breve til Danmark). Fremstillingen af de provisoriske (= midlertidige) frimærker foregik i begyndelsen af december 1995 i det danske postvæsens frimærketrykkeri, der også skulle kontrollere frimærkerne og pakke dem til udsendelse til de enkelte grønlandske posthuse.

Det må have knebet lidt med kontrollen, for kun en uge ind i januar opdagede to kunder på posthuset i Illus-sat, at 15 af de ark 4,25 kroners frimærker, de netop havde købt, var forsynet med omvendte overtryk af den nye værdiangivelse.

Grønlands Postvæsen fik nys om sagen og bad samtlig posthuse gennemgå beholdningerne af de provisoriske frimærker. Herved afsløredes yderligere 10 ark med omvendte overtryk! Disse

ark blev øjeblikkeligt inddraget.

På foranledning af én af museets velyndere har Grønlands Postvæsen beredvilligt foræret museet ét af arkene med omvendt overtryk, og det er allerede udstillet på museet, når disse linier læses. Egentlig er udtrykket

„omvendt overtryk“ ikke helt korrekt, for fejlen er opstået ved, at et læg med 25 ark har været anbragt omvendt under overtrykningen. Under alle omstændigheder er der dog tale om en helt ny, sensationel variant af den slags, der stadig gør det spændende at samle på frimærker.

